

discipliniran, v nekem smislu celo hladen in predvsem precizen ter kot tak nujno terja ustrezajočo izrazno obliko, kakršno je Vodušek našel v sonetu, ki ga je prekroutil svojim potrebam primerno ter se ga malone izključno oklenil.

Božo Vodušek je dandanašnji najizrazitejši »zapadnjak« naše novejšje lirike. Včasih malce spominja na Baudelaira, iz nekaterih pesmi njegovega »ciničnega razdobja« veje diha vélikega porogljivca Villona (»Žalostinka za obešencem«). Na zahodno, posebe francosko šolo opozarja tudi močna intelektualistična obarvanost te lirike; kajti Voduškovo ustvarjanje je tako zvrhano polno miselne problematike, da je v naših razmerah že kar bizarno, sleherna njegovih pesmi ima neko idejno, polemično jedro. Ustvarjalni vrec Voduškovega pesnikovanja je prej neka umstvena kakor pa čustvena napetost. Vodušek ne dojema sveta preprosto in prvobitno, to je: nagonsko in čutno; zategadelj je včasih videti, kakor bi bil čustveno skorajda nekoliko vezan, zakaj njegova poglavitna tipalka je razum, ratio. To je tudi vzrok, da označuje njegovo liriko neka odmaknjena odličnost, ki kajkrat bolj prevzame možgane kakor pa srce, zato je Vodušek bolj svetel kakor gorak, občudovanje vzbujajoč, a ne prisrčen, blesteč, toda hladen kakor neonska svetloba. Vendar s temi označbami problematika te zamotane narave nikakor ni izžrpana. Zakaj Vodušek zna biti kljub svoji razumski hladnosti na svoj poseben način tudi temperamenten in celo ognjevit ter je vsa njegova poezija sploh nekam paradokсна. Je temperamentna in vendar ni čustvena (kakor mi je nekdo dejal), razodeva zelo živahno, pogostoma že kar igrivo domišljijo, ki nenehno neti pravi bengalski ogenj presenetljivih pesniških domislic, a izpričuje obenem tudi nenavadno razumsko obvladanost. Najsi so Vodušku njegove osebne izkušnje ena najmočnejših inspiracijskih pobud, njegova lirika vendar ni intimna ter je kljub vsej očitni pesnikovi osebni prizadetosti nekako neosebna. Vodušek je v svoji kritičnosti hudo zajedljiv in neredko celo nestrpen, a po svoje vendarle uvideven, kakršen je nujno slednji deziluzionizem — prepoln nasprotij in rezkih kontrastov in vendar docela enotna osebnost, zanimiv, notranje bogat in razgiban kakor malokateri naših pesnikov poslednjih let.

Pričujoče vrstice pišem daleč od doma in v izjemnih okoliščinah, ki so v tem nevarnem času delež tolikernih mož in fantov tudi pri nas. Zato ne vem, kako teče pravda o Voduškovi poeziji, v kateri do izida te knjige splošno priznana sodba še ni bila izrečena. Menim pa, da je »Odčarani svet«, ta svojevrstna izpoved slovenskega intelektualca sredi potresa naših dni, po svoji vsebinski in umetniški tehtnosti ena najbolj branja vrednih pesniških zbirk, ki smo jih zadnja leta učakali na Slovenskem. Ta poezija je kljub svoji strogi akademski obliki živ izraz naše dobe in našega življenja; in čeprav bi ji bilo gotovo nemalo v prid, če bi pesnik dal spregovoriti svojemu čustvu v večji meri kakor je to storil doslej, četudi je zavoljo tega intelektualizma njen pomen za sedaj morebiti za spoznanje večji glede na razvoj slovenskega mislečega duha kakor pa v ožjem pesniškem lirskem smislu, bi si vendarle upal trditi, da je Vodušek nakazal v našem sodobnem pesništvu novo pot in da mu njegova stvariteljska zmogljivost in sila dajeta vso pravico do takega poskusa.

Ivo Brnčič

OB NAJNOVEJŠEM DELU PROF. VEBRA. Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani je kot svoje prvo, domačemu kakor tujemu svetu namenjeno delo izdala daljšo monografijo prof. Vebra o stvarnosti. Je to zajetna knjiga s podnaslovom »Dejstva in analize«, v kateri skuša naš modroslovec obdelati psihologijo opazovanja in preko nje psihologijo stvarnega in nazornega čuta. Na osnovi teh svojih dognanj gradi na kraju lastno teorijo stvarnosti.

Prof. Vebrovo delo najlaže razumemo, če si predočimo pot, po kateri je hodil s svojo modroslovno mislijo doslej, če tedaj upoštevamo njegovo teoretično izhodišče.

Na prvem mestu kaže navesti nauke, ki mu jih je dal njegov neposredni učitelj pok. Meinong. Prof. Veber sicer v svojem najnovejšem delu (in tudi že v prejšnjih) priznava, da se je moral v nekaterih rečeh oddaljiti od svojega nekdanjega učitelja, vendar je navzlic temu nesporno, da še vedno izpoveduje njegove temeljne nauke. Ti nauki so v zvezi s predmetno teorijo oz. s tisto njeno platjo, ki se ujema s Husserlovo fenomenologijo, s Husserlovim prvotnim orisom matematičnega sveta. Kako je že bilo v Nemčiji, kako v nemški filozofiji okrog l. 1900, ko sta Husserl in Meinong pričela oznanjati svoje nove nauke?

Nemško modroslovje se je nahajalo pod jakim dojmom asociativne psihologije in vobče psihologizma, pod čemer razumemo nauk, da so matematični pojmi, kakor trikotni, števila, matematični zakoni in relacije zgolj duševne tvorbe. Proti temu nazoru sta nastopila, vsak s svojega vidika, a ne z enako odločnostjo Husserl in Meinong. Prvi je dokazoval, da predmeti matematičnih ved nimajo na sebi ničesar prostorninskega, ne časovnega, da niso iz izkustvenega sveta povzeti itd. Kant je govoril tu o njihovem analitičnem značaju, ki se mu je tudi Husserl pridružil. Prišlo je nehote do obnovitve platonizma ob svetu matematičnih likov, pojmov, resnic.

Husserl se kajpak ni ustavil pri enostavni zavrnitvi psihologizma v matematiki in v analitičnih vedah vobče. Šel je dalje. Matematični predmeti in resnice so mu danosti, apriorne danosti, a niso edine. Tako apriorna, brezčasna, neprostorna, izvenizkustvena danost mu je polagoma postalo vse, kar ima nekaj miselnega na sebi. Ustvaril je pojem eidosa. Tudi barve, pomeni, smisli, bistva so apriorna, neizkustvena, brez časa in prostora, skratka nekaj, česar človek ne gradi ali ustvari, marveč najde kot danost pred svojimi duševnimi očmi.

Podobne nauke je učil Meinong, le da je bil ta modroslovec bolj kritičen in previden v svojih trditvah, bolj stvaren ter v bližini realne, izkustvene, znanstvene metode. Kar je nekoč Platon imenoval ideje, kasneje Husserl bistva, vsebine pojmov, smisle, eidose, je Meinong preimenoval v predmete. Poleg stvari v prirodi imamo matematične in še druge analitičnonujne, neizkustveno dane predmete z analitičnimi lastnostmi in zakonitostmi.

Ta delitev stvarnosti v izkustveno dana dejstva in v svet smislov, pomenov, bistev, predmetov (fenomenov), ki imajo docela drugotne lastnosti kakor reči v prirodi (po teh modroslovcih) je osnovno izhodišče tudi prof. Vebru za vso njegovo psihologijo opazovanja, za njegovo psihologijo stvarnega in nazornega čuta. Novost z njegove strani je v tem, da je Husserl za gledanje in ugotavljanje teh bistev, smislov, pomenov itd. predpostavil poseben duševni dej eidetičnega doje-manja (kako naj sicer človek klati platonske ideje s transcendentnega neba), dočim smatra prof. Veber, da za to doje-manje ni treba nobenih novih idej, marveč leže i reči in stvari i pomeni, predmeti, smisli in bistva (prof. Veber jih imenuje barve, glasove, melodije itd.) kar konkretno pomešane na svetu, pred našimi očmi tako rekoč kot reči in stvari zunanjega sveta in kot njihove kvalitete.

V taki zvezi se pojavlja staro vprašanje stvarnosti naših čutnih kvalit. Če so čutne kvalitete, kakor barve, glasovi itd. nekaj psihičnega, nefizikalnega (prof. Veber navaja nekje, da so te stvari v sodobni psihologiji dognane), potem kako naj bo mogoč realizem v vprašanju čutnosti in njegovih danosti. Po mojem so barve tam, kjer jih vidimo in samo to, kar o njih pove fizika. Vse drugo, da bi bile eidosi, predmeti, nujnosti itd. so filozofske teorije.

Vrnimo se k modroslovnemu izhodišču Vebrove študije. Dočim je torej Husserl zašel zaradi svoje matematične teorije v huda filozofska razglabljanja in moral zgraditi posebno fenomenologijo, da je kolikor toliko utrdil svoj nauk o matematičnih in podobnih likih in predmetih (Platonovih idejah) in jih približal človeški duši, je Meinong kot previdnejši teoretik obstal pri svoji predmetni teoriji in jo uporabljal le kot pospeševalno sredstvo za svoje posebne psihološke analize.

Na ta način je nastal pred očmi teh modroslovcev najmanj dualistično razklani svet. Ta naša lepa, spomladi tako bujno cvetoča priroda, vse naše življenje in vse mirje se izpremeni v stvari, tako rekoč v točke in pa v barve, zvoke, trikotke, ki so nekaj nujnega, izven časa in prostora. Platonističnemu verniku so ideje nekje v transcendentnem svetu. Aristotel in njegovi so jih prenesli v stvari same, v katerih delujejo kot vteleševalne osnove. Psihologi 19. stoletja so jih postlali v človeško dušo in jih proglasili za občute, predstave, misli, pojme, torej za duševne deje in njihove vsebine. Husserl, Meinong in drugi so se uprli psihologizmu, češ da so integrali, trikotki, barve, melodije izven psihe in duševnosti prav tako tuje, kakor stvari v zunanjem svetu.

Ob tem vprašanju (stvari in kvalitete) so se pletle v srednjem veku dolge razprave (spor o univerzalkah). Po polomu psihologizma je vprašanje vnovič splavalo na površje. Prof. Vebrova psihologija opazovanja ga skuša rešiti na svoj način. Opazovanju podreja stvari, kvalitete (nekdanje univerzalke) pa dodeljuje predstavljanju in ponazorjevanju. V obeh dejih imamo stvari in fenomene (kakor imenuje prof. Veber Husserlove eidose in Meinongove predmete) dane v duši intencionalno. Svet stvari je naključen, svet fenomenov nujen.

Prof. Veber je bližji psihologiji ali vsaj hoče biti. Zanj obstoji stvarni in nazorni čut in zato ne potrebuje Husserlove fenomenologije in ostalega njegovega izumetničenega psihološkega aparata. Če je miselno ogrodje Vebrove psihologije opazovanja docela teoretičnega in žal filozofskega značaja (Husserlovi in Meinongovi nauki se v mnogih točkah ujemajo s srednjeveškim modroslovjem in odtod z Aristotelom), ni pa tudi brez pozitivnih vrednot. Tu zasluži pribiti okolnost, da je prof. Veber prav dobro zaslutil, da je v človeku razvit poseben in izrazit čut stvarnosti. To je novost in jo v taki čistosti tudi drugod še niso postavili na znanstveno raven.

Ni dvoma, da je pri zdravem človeku čut stvarnosti močno razgiban. Ko odprem oči, ko motrim svet in reči v njem, ko gledam ljudi, pa tudi ko sam sebe doživljam, čutim živo v sebi stvarnost okoli sebe in v sebi. Kar ne morem doumeti, da so se kdaj našli ljudje, ki so dvomili vanjo, da so jo tolmačili v smislu senzualizma, psihologizma, panpsihizma ali celo solipsizma. Psihologija takega stvarnega čuta, monografija o tem bi bila dejanje prve vrste za moderno psihološko znanost. Kajpak brez teoretičnih predsodkov, z docela ugotovljenim izrazoslovjem, kakor delajo druge prirodoslovne in teoretične vede, kjer je treba vsak pojem in vsak izraz uvesti ob množici dejstev in reči. Čim manj tako zvanih filozofskih pojmov rabim, tem jasnejši bom, tem točnejši moji izsledki. Pri sami besedici predmet, bistvo, ideja, empiričen, aprioren, čut itd. mi pove modroslovni besednjak, da gre za več sto pomenov. Naj tedaj rabim take izraze v znanstvenem delu brez vsake opredelitve? Kdor se hoče poslužiti sodobne psihološke metode in obdelati duševne pojave brez nepotrjenih podmen, zlasti pa z docela dognanim in nepobarvanim izrazoslovjem, ta se bo skrbno čuval modroslovnih izrazov, ker morejo neizogibno le potvoriti mnoge izsledke in zapeljati znanstvenika na docela napačno in neplodno stranpot.

Monografija o stvarnem čutu, podprta s primerno razgledanim antropološkim

gradivom (kajti tudi ta čut se je razvil iz davnine v davnino), psihološka analiza navideznih pojavov, psihologija pomot, meje med patološkim in zdravim stvarnim čutom, obsežne konkretne študije otroka in njegovega postopnega uvajanja v svet stvarnosti, pa ljudi brez stvarnega čuta v norišnicah, vse to in mnogo drugega zanimivega spada v sodobno usmerjeno študijo o stvarnem čutu.

Tako se pa žal prof. Veber pogreza iz teorije v teorijo in skuša spojiti najraznovrstnejše modroslovne nauke ob enotni psihologiji opazovanja in analize. Njegova izvajanja izgube na ta način podrobne stike s konkretno, eksperimentalno mišljeno psihologijo in postanejo le še prispevek k še eni, novi teoretični psihologiji in filozofiji. Tudi za psihologijo opazovanja in za košato poglavje stvarnega čuta pa mora veljati načelo: Čim več opazovanja, izkustva, gradiva, preizkusa, eksperimenta, zasliševanja, prav nič filozofskih podmen iz preteklosti in skrajno previdni teoretični sklepi.

Po vsem tem razumemo, da imamo v Vebrovi knjigi prenovljeno, staro racionalno psihologijo, teoretično psihologijo z žal prerahlimi stiki s sodobnim eksperimentom in z današnjo tudi za psihologijo veljavno izkustveno metodo.

J. Birsa

DR. IVAN PINTAR: »MEDIKO — KIRURŠKI ZAVOD V LJUBLJANI, NJE-
GOV NASTANEK, RAZMAH IN KONEC.« Zgodovina našega zdravstva je še dokaj neraziskana. Kljub stari tradiciji do zadnjih dni ni nihče še sistematično raziskoval preteklosti našega nehanja v medicinski stroki. Šele zadnja leta je g. priv. docent Pintar pričel z osvetljevanjem posameznih poglavij naše zdravilske preteklosti. Pri tem smo pogrešali del, ki se ne bi ukvarjala samo s posamezniki, ampak bi jasno pokazala dobe, v katerih so le-ti sodelovali. Pogrešali smo študij, ki bi osvetlil osebnosti ne zgolj biografski, ampak tudi njihov odnos do dobe in njih odvisnost, zvezo in povezanost z dogajanjem v svetu, kar je skoraj gotovo važnejše kakor suha biografija. Knjiga, ki jo je napisal prof. Pintar, njegova habilitacija, nam to daje. Z njo je velika vrzel v opisu prave zdravstvene preteklosti zadelana, obenem nam vzbuja nade, da bodo tej uspeli, sledile druge, še bolj uspele slike in analize zgodovine naše medicine.

V splošnem uvodu, kjer nam prikaže avtor historiat mediko-kirurških zavodov drugod, prav precizno oriše prilike, v katerih je naš prvi zdravstveni zavod nastajal. Zaradi San Swietenovih reform, pripravljalnih del operozov in političnih prilik, so ustanovili pri nas sanarsko šolo. V tem odstavku bi pogrešal nekoliko preciznejše osvetlitve vezi med Operozi, zlasti Gubcem in kasnejšo šolo, respektive fakultete. Naslednji odstavki, kjer riše avtor dobe od ustanovitve 1782. do konca 1849. so pestri, vestno zbrani material je uvrščen na prikupen način, tako da niti ne veš kdaj si knjigo do kraja prečital. Zanimive podrobnosti iz življenja velikanov naše prve fakultete, orisi njihovih trenj s sodobniki, gospodarske razmere in politične prilike onih časov, vse je nanizano v pestro celoto, kateri ni kaj prigovarjati.

Knjižica je izšla ob dvajsetletnici ljubljanske medicinske fakultete, in nam je v opomin in dokaz, da če smo imeli Kerna, Mahuca, Lipiča, Voigta in druge slavne glave v Ljubljani, ko je bila ta še središče province v sestavu habsburške monarhije, je gotovo, da v ugodnejših, prosvitlenejših in naprednejših časih ne smemo resignirati na popolnost medicinske fakultete v Ljubljani, ampak nam mora biti prav ta tradicija vzor in pobuda za zgraditev neokrnjene celine. Jezikovno ne bi imeli kaj pripomniti, le zdi se nam, da bi bil namesto naziva sanarnik boljši stari sanar, ki ga je uporabljal med drugimi že Tavčar.

Ž. K.